

บทที่ ๒

หลักคำสอนโอฆะในพระสูตรตันตปิฎก

บทที่ ๒ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับคำสอนโอฆะ ในพระสูตรตันตปิฎก ซึ่งประกอบด้วย โอฆะที่ปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก ความหมายของโอฆะ ประเภทของโอฆะ และตาราง เปรียบเทียบหลักธรรมที่ใช้เป็นเครื่องข้ามโอฆะ ในพระสูตรตันตปิฎก มีรายละเอียดดังนี้

๒.๑ ความหมายของโอฆะ

คำว่าโอฆะ หมายถึง ห้วงน้ำคือสงสาร ห้วงน้ำคือการเวียนว่ายตายเกิด^๑ ในคัมภีร์ทาง พระพุทธศาสนาใช้เรียกชื่อกิเลสประเภทหนึ่ง ดังคำอธิบายว่า ห้วงน้ำคือกิเลส^๒ ที่เป็นเช่นนั้น เพราะ มีลักษณะท่วมทับ หรือทำให้บุคคลจมลงในห้วงของความทุกข์ เหตุนั้นในพระไตรปิฎกจึง อธิบายความว่า กิเลสจตุกระแสน้ำท่วมพาผู้ตกไปให้พินาศ^๓ หรือว่าเป็นจตุกระแสน้ำอันท่วม ใจสัตว์^๔ เพราะเป็นห้วงน้ำใหญ่ที่ข้ามได้ยาก^๕ พระพุทธองค์ยังตรัสอีกว่า เป็นที่มีมืด^๖ และเป็น เครื่องข้องเครื่องผูก^๗ ของ ชาติ ชรา มรณ โสภ ปรีทว^๘ นอกจากนั้นใน เถร เถรี คาถายังกล่าว ไว้ว่า เป็นเหมือนตะปูตรึงจิต^๙ และเป็นปวงแห่งมาร^{๑๐}

คำว่าโอฆะในบางพระสูตร ท่านก็เรียกว่า โยคะ เช่น ในอัฐกนาครสูตร พระพุทธองค์ ตรัสว่า คหบดี ธรรมอันเป็นเอกแม่นี้แล ซึ่งเป็นที่หลุดพ้นแห่งจิตที่ยังไม่หลุดพ้นเป็นที่ถึงความ สิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายที่ยังไม่สิ้นไป และเป็นที่บรรลุธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม^{๑๑} และท่านได้ขยายไว้ในสังคีตสูตรว่าโยคะคือ โยคะ ๔ (สภาวะอันประกอบสัตว์ไว้ในภพ)

๑. กามโยคะ (โยคะคือกาม) ๒. ภวโยคะ (โยคะคือภพ)

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๔), หน้า ๕๗๙.

^๒ ส.ส.อ. (ไทย) ๑/๑/๑๖.

^๓ ที.ปา.อ. (ไทย) ๓/๑๒/๒๒๑.

^๔ สารานุกรมพระพุทธศาสนา, ประมวลจากพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย ๒๕๓๙), หน้า ๙๑.

^๕ ที.ปา.อ. (ไทย) ๓/๑๔/๑๔.

^๖ ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๕๔๔/๖๒๗.

^๗ ขุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๑๐๕๙/๗๕๒

^๘ ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๑๐๕๙/๗๕๒.

^๙ ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๖๘๐/๔๕๖.

^{๑๐} ขุ.เถรี. (ไทย) ๒๖/๑๐/๕๕๔.

^{๑๑} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๙/๒๑.

๓. ทิฏฐิโยคะ (โยคะคือทิฏฐิ) ๔. อวิชชาโยคะ (โยคะคืออวิชชา)^{๑๒}

ซึ่งมีความหมายเดียวกันกับในโอฆตรณสูตร ที่พระอรรถาจารย์ขยายความว่า โอฆะในพระสูตรนี้หมายถึงโอฆะ ๔ คือ

๑. กาโมฆะ (โอฆะคือกาม) ๒. ภโวฆะ (โอฆะคือภพ)
๓. ทิฏฐิฆะ (โอฆะคือทิฐิ) ๔. อวิชโชฆะ (โอฆะคืออวิชชา)^{๑๓}

โดยความหมายแล้ว ไม่ได้แตกต่างกันเลยจะต่างกันเฉพาะพยัญชนะเท่านั้นคือคำว่า โอฆะ กับ โยคะ เท่านั้นเอง

๒.๒ โอฆะที่ปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎก

โอฆะที่อยู่ในพระสูตรนี้ ผู้วิจัยยกเอามาแต่หัวข้อธรรมเท่านั้น ผู้ที่ประสงค์จะทราบโดยละเอียดให้ไปอ่านใน พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ ตามที่อ้างอิงไว้ในงานวิจัยนี้

๒.๒.๑ โอฆะใน ขุททกนิกาย สุตตันตปิฎก

คุหฺฏฐกสูตร

พระพุทธองค์ตรัสว่า เพราะอันตรายนั้น ทุกข์จึงติดตามนรชนนั้นไป เหมือนน้ำไหลเข้าเรือรั่ว ฉะนั้น เพราะฉะนั้น สัตว์เกิดพึงมีสติทุกเมื่อ ละกามทั้งหลายได้ ครั้นละกามเหล่านั้นได้แล้ว พึงข้ามโอฆะได้ เหมือนคนวิดน้ำเรือแล้วไปถึงฝั่งได้ ฉะนั้น^{๑๔}

ทุฏฐกสูตร

พระพุทธองค์ตรัสว่า มุนีกำหนดรู้สัญญาแล้ว ไม่เข้าไปติดในความยึดถือทั้งหลาย พึงข้ามโอฆะได้ ถอนลูกศรได้แล้ว ไม่ประมาท ประพติดอยู่ ย่อมไม่หวังโลกนี้และโลกหน้า^{๑๕}

โธตกสูตร

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า โธตกะ เราไม่สามารถปลดปล่อยใครๆ ผู้มีความสงสัยในโลกได้ แต่เธอเมื่อรู้แจ้งธรรมอันประเสริฐ ก็ข้ามโอฆะนี้ได้เองด้วยประการฉะนี้^{๑๖}

คุทฺฐกสูตร

พระพุทธองค์ตรัสว่า มุนีกำหนดรู้สัญญาแล้ว ไม่เข้าไปติดในความยึดถือทั้งหลาย พึงข้ามโอฆะได้ ถอนลูกศรได้แล้ว ไม่ประมาทประพติดอยู่ ย่อมไม่หวังโลกนี้และโลกหน้า^{๑๗}

^{๑๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๒/๒๙๒.

^{๑๓} ส.ส.อ. (ไทย) ๑/๑/๑๖.

^{๑๔} ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๗๗๘/๖๘๘.

^{๑๕} ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๗๘๖/๖๙๐.

^{๑๖} ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๑๐๗๑/๗๕๕.

^{๑๗} ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๗๘๖/๖๙๐.

กามสูตร

พระพุทธองค์ตรัสว่า เพราะฉะนั้น สัตว์เกิด ฟังมีสติทุกเมื่อ ละกามทั้งหลายได้ ครั้นละกามเหล่านั้นได้แล้ว ฟังข้ามโอชะได้ เหมือนคนวิดน้ำเรือแล้วไปถึงฝั่งได้ ฉะนั้น^{๑๘}

สภยสูตร

พระพุทธองค์ตรัสว่า บุคคลผู้วางเฉยในอารมณ์ทั้งปวง มีสติ ไม่เบียดเบียนสัตว์ไร ๆ ในโลกทั้งหมดเป็นผู้ข้ามโอชะได้ เป็นผู้สงบ มีจิตไม่ขุ่นมัว ไม่มีกิเลสฟุ้งซ่าน บุคคลนั้น บัณฑิตเรียกว่า ผู้สงบเสงี่ยม^{๑๙}

มาฆสูตร

พระพุทธองค์ตรัสว่า พราหมณ์ผู้มุ่งบุญ ควรบูชา จัดถวายเครื่องไทยธรรมให้เหมาะสมแก่กาลแก่เหล่าชนผู้มีจิตไม่โน้มไปในตัณหาทั้งหลายข้ามโอชะได้ ไม่ยึดถือว่าเป็นของเรา เทียวไป^{๒๐}

สุจิโถมสูตร

พระพุทธองค์ตรัสว่า สัตว์เหล่าใดรู้ชัดหมู่กิเลสเห็นว่า มีกิเลสใดเป็นเหตุ สัตว์เหล่านั้นย่อมบรรเทาหมู่กิเลสเหล่านั้นเสียได้ ทำนองฟังเกิดยักษ์ สัตว์เหล่าใดบรรเทาหมู่กิเลสได้ สัตว์เหล่านั้นย่อมข้ามพ้นโอชะที่ข้ามได้ยาก อันตนไม่เคยข้าม เพื่อความไม่มีภพใหม่ต่อไป^{๒๑}

มุฬสูตร

พระพุทธองค์ตรัสว่า ผู้รู้แจ้งโลก เห็นปรมาัตถธรรม ข้ามโอชะ และสมุทได้เป็นผู้ที่ ตัดกิเลสเครื่องร้อยรัดได้เด็ดขาด ไม่มีตัณหาและทิฏฐิอาศัย ปราศจากอาสวะ นักปราชญ์ทั้งหลายประกาศว่า เป็นมุฬ^{๒๒}

สรุปว่าในขุททกนิกาย สุตตนิบาต หลักธรรมที่ใช้ข้ามโอชะคือ การมีสติตลอดเวลา การไม่ยึดมั่นถือมั่นในอารมณ์ที่รับรู้ได้ทางใจ การไม่เข้าไปยึดติดในกามทั้งหลาย

๒.๒.๒ โอชะใน ขุททกนิกาย ธรรมบท

ธัมมจริยสูตร

พระพุทธองค์ตรัสว่า สัตว์เหล่าใดรู้ชัดหมู่กิเลสเห็นว่า มีกิเลสใดเป็นเหตุ สัตว์เหล่านั้นย่อมบรรเทาหมู่กิเลสเหล่านั้นเสียได้ทำนองฟังเกิดยักษ์ สัตว์เหล่าใดบรรเทาหมู่กิเลสได้ สัตว์เหล่านั้นย่อมข้ามพ้นโอชะที่ข้ามได้ยากอันตนไม่เคยข้าม เพื่อความไม่มีภพใหม่ต่อไป^{๒๓}

^{๑๘} ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๗๗๘/๖๘๘.

^{๑๙} ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๕๒๑/๖๒๑.

^{๒๐} ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๕๐๑/๖๑๔.

^{๒๑} ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๒๗๖/๕๖๕.

^{๒๒} ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๒๒๑/๕๕๑.

^{๒๓} ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๒๗๖/๕๖๕

เหมวตสูตร

(เหมวตยัภษทัตถกถามดังนี้) ในโลกนี้ใครเล่าข้ามโอฆะได้ ใครเล่าข้ามห้วงมหรณพได้ใครเล่าไม่จมลงในห้วงมหรณพที่ลุ่มลึก ปราศจากเกาะแก่ง และเครื่องยึดเหนี่ยว

(พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้) ผู้สมบูรณ์ด้วยศีล มีปัญญา มีจิตตั้งมั่นดีแล้ว เพ่งพินิจธรรมภายใน มีสติทุกเมื่อ ย่อมข้ามพ้นโอฆะที่ข้ามได้ยาก^{๒๔}

อาพวกสูตร

(อาพวกยัภษทัตถกถามดังนี้) คนจะข้ามโอฆะได้อย่างไร จะข้ามห้วงมหรณพได้อย่างไร จะล่วงพ้นทุกข์ได้อย่างไร และจะบริสุทธิ์ได้อย่างไร

(พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้) คนจะข้ามโอฆะได้ด้วยศรัทธา จะข้ามห้วงมหรณพได้ด้วยความไม่ประมาท จะล่วงพ้นทุกข์ได้ด้วยความเพียร และจะบริสุทธิ์ได้ด้วยปัญญา^{๒๕}

พุทธรูทาน

พระอรหันต์ทั้งหลายผู้หลุดพ้นโดยชอบ ข้ามโอฆะเครื่องผูกพันในกามได้หมดแล้วบรรลุถึงความสุขที่ไม่หวนไหว ย่อมไม่มีคติที่จะบัญญัติให้รู้กันได้ ฉะนั้น^{๒๖}

พุทธรูทาน

บุคคลหลุดพ้นแล้วในธรรมทั้งปวงทั้งชั้นสูงและชั้นต่ำ ไม่หลงเข้าใจว่า นี่เป็นของเรา นี่เป็นตัวเรา มีจิตหลุดพ้นได้เด็ดขาดอย่างนี้ ชื่อว่าข้ามพ้นโอฆะ ที่ตนยังไม่เคยข้ามได้ ไม่ต้องมีภาพใหม่อีก^{๒๗}

สัมพหุลภิกขุวัตถุ

พระพุทโธวงศ์ตรัสว่า ภิกษุพึงตัดสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ พึงละสังโยชน์เบื้องสูง ๕ และพึงเจริญอินทรีย์ ๕ ให้ยิ่งขึ้นไป ภิกษุผู้ก้าวล่วงกิเลสเครื่องข้อง ๕ ได้แล้ว เราเรียกว่า ผู้ข้ามโอฆะได้^{๒๘}

สรุปว่าในขุททกนิกาย ธรรมบท หลักธรรมที่ใช้ข้ามโอฆะคือ การละสังโยชน์ ๑๐ ประการ มีสติไม่ประมาทและไม่ยึดมั่นถือมั่นว่านี่เป็นตัวเรา นี่เป็นของเรา

๒.๒.๓ โอฆะใน สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค

คุหัญฐกสูตรตนิทเทส

พระพุทโธวงศ์ตรัสว่า มุนีกำหนดรู้สัญญาแล้ว ไม่เข้าไปติดในความยึดถือทั้งหลาย พึงข้ามโอฆะได้ ถอนลูกศรได้แล้ว ไม่ประมาท ประพาศติอยู่ ย่อมไม่หวังโลกนี้และโลกหน้า^{๒๙}

^{๒๔} ขุ.อ. (ไทย) ๒๕/๑๗๕/๕๔๐.

^{๒๕} ขุ.อิติ (ไทย) ๒๕/๑๘๕-๑๘๖/๕๔๔.

^{๒๖} ขุ.อ. (ไทย) ๒๕/๘๐/๓๔๓.

^{๒๗} ขุ.อ. (ไทย) ๒๕/๖๑/๓๑๐.

^{๒๘} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๗๐/๑๔๙.

พรหมสูตร

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทางนี้เป็นทางเดียว เพื่อความหมดจดแห่งสัตว์ทั้งหลาย เพื่อก้าวล่วงโศกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุอายุธรรม เพื่อทำนิพพานให้แจ้ง คือ สติปัฏฐาน ๔ ประการ ท้าวสหัมบดีพรหมได้กราบทูลคำนี้แล้ว จึงได้กล่าวคาถาประพันธ์ต่อไป อีกว่า “พระผู้มีพระภาคผู้ทรงเห็นธรรม อันเป็นส่วนที่สูงสุดสิ้นแห่งชาติ ทรงอนุเคราะห์ด้วยความเกื้อกูล ทรงรู้จักทางอันเป็นทางเดียว ซึ่งเหล่าบัณฑิตได้ข้ามมาก่อนแล้ว จักข้าม และกำลังข้าม โอชะได้ด้วยทางนี้”^{๓๐}

โฆมสูตร

พระพุทโธกัตรัสว่า โฆมะ ๔ ประการนี้ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ เพื่อรู้อย่างยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละโอชะทั้ง ๔ ประการนี้ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ นี้^{๓๑}

สรุปว่าในสังยุตตนิกาย มหาวารวรรค หลักธรรมที่ใช้ข้ามโอชะคือ อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ และเจริญสติปัฏฐาน ๔ คือ มีสติรู้กายในกาย มีสติรู้เวทนาในเวทนา มีสติรู้จิตในจิต มีสติรู้ธรรมในธรรม และไม่เข้าไปยึดติดในสัญญาทั้งหลาย

๒.๒.๔ โฆมะใน สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค

โฆมปัญหาสูตร

พระสารีบุตรตอบปัญหาให้กับชัมพูชาทกปริพาชก “มีมรรค มีปฏิบัติเพื่อละโอชะ เหล่านั้นอยู่หรือ” “มีมรรค มีปฏิบัติเพื่อละโอชะเหล่านั้นอยู่” “มรรคเป็นอย่างไร ปฏิบัติเพื่อละโอชะเหล่านั้นเป็นอย่างไร” “ผู้มีอายุ คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ นี้แล เพื่อละโอชะเหล่านั้น นี่แลคือ มรรค นี่คือปฏิบัติเพื่อละโอชะเหล่านั้น” “ท่านสารีบุตร มรรคดีจริงหนอ ปฏิบัติเพื่อละโอชะเหล่านั้นดีจริงหนอ และควรที่จะไม่ประมาท”^{๓๒}

๒.๒.๕ โฆมะใน สังยุตตนิกาย สคาถวรรค

อาฬวกสูตร

อาฬวกยักษ์ถามว่า บุคคลข้ามโอชะ ได้อย่างไรเล่า ข้ามอรรณพ ได้อย่างไรเล่าล่วงทุกข์ ได้อย่างไรเล่า บริสุทธิได้อย่างไรเล่าพระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า บุคคลข้ามโอชะได้ด้วยศรัทธา ข้ามอรรณพได้ด้วยความไม่ประมาทล่วงทุกข์ได้ด้วยความเพียร บริสุทธิได้ด้วยปัญญา^{๓๓}

^{๒๙} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๔/๗๓.

^{๓๐} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๓๘๔/๒๔๑.

^{๓๑} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๗๒/๑๐๑.

^{๓๒} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๓๔/๓๔๒-๓๔๓.

^{๓๓} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๓.

มารีตสูตร

นางอรดีธิตามาร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า ภิกษุในศาสนานี้มากไปด้วย
วิหารธรรมอย่างไหน จึงข้ามโอชะทั้ง ๕ ได้ บัดนี้ ท่านข้ามโอชะที่ ๖ ได้แล้วหรือบุคคลเพ่งฌาน
อย่างไหนมาก กามสัญญาทั้งหลายจับยึดเขาไม่ได้ จึงห่างเหินไป

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า บุคคลมีกายอันสงบ มีจิตหลุดพ้นดีแล้ว เป็นผู้ไม่มีอะไร ๆ
เป็นเครื่องปรุงแต่ง มีสติ ไม่มีความอาลัย รู้ทั่วธรรม มีปกติเพ่งพินิจอยู่ด้วยฌานที่ ๔ อันหาวิตก
มิได้ ย่อมไม่กำเร็บ ไม่ชานไป ไม่เป็นผู้ยื้อท้อภิกษุในศาสนานี้มากไปด้วยวิหารธรรมอย่างนี้ จึง
ข้ามโอชะทั้ง ๕ ได้ บัดนี้ เธอข้ามโอชะที่ ๖ ได้แล้ว ภิกษุผู้เพ่งฌานอย่างนี้มาก กามสัญญา
ทั้งหลายจับยึดเธอไม่ได้ จึงห่างเหินไป^{๓๔}

จันทนสูตร

พระพุทธองค์ตรัสว่า บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยศีล มีปัญญา มีจิตตั้งมั่นดี ประราภความเพียร
อุทิสกายและใจตลอดกาลทุกเมื่อ ย่อมข้ามโอชะที่ข้ามได้ยาก เขาเว้นขาดแล้วจากสัญญา ล่วง
รูปสังโยชนได้ มีความกำหนดด้วยความเพลิตเพลินสิ้นแล้ว ย่อมไม่จมในห้วงน้ำลึก^{๓๕}

กตจินทสูตร

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า บุคคลควรตัดธรรม ๕ ประการ ควรละธรรม ๕ ประการ ควร
เจริญธรรม ๕ ประการ ให้ยิ่งขึ้นไป ภิกษุก้าวล่วงธรรมเป็นเครื่องข้อง ๕ ประการ ได้แล้ว เราจึง
กล่าวว่า ข้ามโอชะได้^{๓๖}

โอฆตรณสูตร

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบปัญหาของเทวดาว่า “ผู้มีอายุ เราเองเมื่อไม่พัก ไม่เพียร จึง
ข้ามโอชะได้” เทวดาทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญทุกข์ ก็พระองค์เมื่อไม่พักไม่เพียรทรงข้าม
โอชะได้อย่างไร” พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ผู้มีอายุ เมื่อใดเรานั้นยังพักอยู่ เมื่อนั้นเรากียังจม
อยู่ เมื่อใดเรายังเพียรอยู่ เมื่อนั้นเรากียังลอยอยู่แน่นอน เราไม่พักไม่เพียรอย่างนี้แล จึงข้าม
โอชะได้”^{๓๗}

สรุปว่าในสังยุตตนิกาย สคาถวรรค หลักธรรมที่ใช้ข้ามโอชะคือ ไม่เข้าไปยึดติดในกาม
คุณ ๕ คือ รูป ที่รับรู้ได้ทางตา เสียง ที่รับรู้ได้ทางหู กลิ่น ที่รับรู้ได้ทางจมูก รส ที่รับรู้ได้ทางลิ้น
และสัมผัสที่รับรู้ได้ทางกาย และเดินตามทางสายกลางคือเจริญอริยมรรคองค์ ๘ ประการ

๒.๒.๖ โอชะใน ขุททกนิกาย เถร เถรี คาถา

เถรคาถา

^{๓๔} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๖๑/๒๑๔.

^{๓๕} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๙๖/๑๐๒-๑๐๓.

^{๓๖} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๕/๑๖.

^{๓๗} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑/๑-๒.

ส่วนอนุฤทธิ์นี้แหละ ล่วงกามคุณ ๕ นี้ได้แล้ว ยินดีในคำสอนของพระพุทธเจ้า ล่วง
โอฆะทั้งปวงได้แล้ว เข้าฌานอยู่ และล่วงกามคุณ ๕ เหล่านี้ คือ รูป เสียง กลิ่น รส และ
โผฏฐัพพะ ที่น่ารื่นรมย์ใจ เข้าฌานอยู่^{๓๘}

อัญญาสิโกณฑัญญเถรคาถา

อัญญาโกณฑัญญเถระผู้ตรัสรู้ตามพระพุทธเจ้า ได้มีความบากบั่นอย่างแรงกล้า ละ
ความเกิดและความตายได้ บำเพ็ญมคคพรหมจรรย์อย่างบริบูรณ์สิ้นเชิง ตัดปวงคือโอฆะ ตะป
ตรึงใจ อย่างมั่นคง และทำลายภพเขาที่ทำลายได้ยากแล้ว ข้ามไปถึงฝั่งคือนิพพาน มีปกติ
เข้าฌาน พ้นจากเครื่องผูกคือกิเลสได้แล้ว^{๓๙}

(ปฐม)เทวสภเถรคาถา

ท่านพระ(ปฐม)เทวสภเถระได้กล่าวคาถาไว้ดังนี้ว่า เราข้ามพ้นกามราคะดุจเปือกตม
และฉันทราคะดุจหล่มมาได้แล้ว เราละทิฐิเหมือนบาตาลได้ขาดแล้ว เราพ้นจากโอฆะและกิเลส
เครื่องร้อยรัดทั้งหลายได้แล้ว และมานะทั้งมวลเรากำจัดได้แล้ว^{๔๐}

สรุปว่าในขุททกนิกาย เถร เถรี คาถา หลักธรรมที่ใช้ข้ามโอฆะคือ ไม่เข้าไปยึดติดใน
กามคุณ ๕ คือ รูป ที่รับรู้ได้ทางตา เสียง ที่รับรู้ได้ทางหู กลิ่น ที่รับรู้ได้ทางจมูก รส ที่รับรู้ได้ทาง
ลิ้น และสัมผัสที่รับรู้ได้ทางกาย และ มีความเพียร มีสติ ไม่ยึดติดในกามทั้งหลาย

๒.๒.๗ โอฆะใน ขุททกนิกาย อปทาน

เขมาเถรียาปทาน

ครั้งนั้น หม่อมจันบัวขมาแล้วผ่านไป ๗ เดือน เห็นพระที่ปสงวามขึ้นและดับไป จึงมีใจมี
ความเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง ฉลาดในปัจจัยการ ข้ามพ้นโอฆะ แล้ว ก็ได้บรรลุอรหัตตผล^{๔๑}

โสวัณณโกณฑริกเถรียาปทาน

(พระโสวัณณโกณฑริกเถระ เมื่อจะประกาศประวัติในอดีตชาติของตน จึงกล่าวว่า) พระ
สัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้ อบรมพระทัย ผีกระสอแล้ว มีพระทัยตั้งมั่นเสด็จดำเนินอยู่ในทาง
อันประเสริฐ ทรงยินดีในการสงบระบับจิต ผู้ทรงข้ามโอฆะได้แล้ว มีปกติเพ่งพินิจ ยินดีในฌาน
เป็นมุนี เข้าสมาบัติ ไม่ละการสำรวมอินทรีย์ ข้าพเจ้าเห็นแล้ว จึงใช้กะโหลกน้ำเต้าตักน้ำ เข้าไป
หาพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐที่สุดล้นพระบาทของพระพุทธเจ้า^{๔๒}

สรุปว่าในขุททกนิกาย อปทาน หลักธรรมที่ใช้ข้ามโอฆะคือ การเจริญปกิจจสมุปปาห
และสำรวมอินทรีย์ทั้งหลาย เดินตามทางอริยมรรคองค์ ๘

^{๓๘} ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๘๘๔/๔๘๗.

^{๓๙} ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖๑/๖๘๐/๔๕๖.

^{๔๐} ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๘๘/๓๓๕.

^{๔๑} ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๓๗๒-๓๗๓/๔๓๗.

^{๔๒} ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๑๔๘/๕๕.

๒.๒.๘ โอฆะใน ขุททกนิกาย จุฬนิกาย

ขัคคิสาณสูตรนิกาย

พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าไปถึงทางสายเอกแล้ว จึงชื่อว่าผู้เดียว เป็นอย่างไร คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ ตรัสเรียกว่า ทางสายเอก

(สมจริงดังคาถาประพันธ์ว่า พระปัจเจกสัมพุทธเจ้า ผู้เห็นธรรมอันเป็นส่วนที่สุตสันแห่งชาติอนุเคราะห์ด้วยความเกื้อกูล รู้จักมรรคอันเป็นทางสายเอก ซึ่งเหล่าบัณฑิตได้เข้ามาก่อนแล้ว จักข้าม และกำลังข้ามโอฆะได้ด้วยมรรคนี้^{๔๓})

เมตตคฺคฺมาณวปัญฺหานิกาย

(พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า) บุคคลที่เรารู้จักว่าเป็นพราหมณ์ผู้จบเวท ไม่มีเครื่องกังวลไม่ข้องในกามภพ ข้ามโอฆะได้แล้วโดยแท้ และเป็นผู้ข้ามถึงฝั่งไม่มีกิเลสตุจจะปุตรังจิต หมดความสงสัยแล้ว^{๔๔}

โธตคฺคฺมาณวปัญฺหา

(พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า) โธตกะ เราไม่สามารถปลดเปลื้องใคร ๆ ผู้มีความสงสัยในโลกได้แต่เธอเมื่อรู้ทั่วถึงธรรมอันประเสริฐ ก็พึงข้ามโอฆะนี้ได้เองด้วยประการดังนี้^{๔๕}

สรุปว่าในขุททกนิกาย จุฬนิกาย หลักธรรมที่ใช้ข้ามโอฆะคือ การเจริญธรรม ๓๗ ประการ การเดินทางสายเอกคือ เจริญสติปัฏฐาน ๔ คือมีสติรู้กายในกาย มีสติรู้เวทนาในเวทนา มีสติรู้จิตในจิต มีสติรู้ธรรมในธรรม (คือนิรณ ๕ ประการ)

๒.๓ ประเภทของโอฆะ

๒.๓.๑ โอฆะ๔

คำว่า โอฆะ ท่านหมายถึง ห้วงน้ำคือกิเลส^{๔๖} ห้วงน้ำใหญ่ที่ข้ามได้ยาก^{๔๗} เป็นเหมือนตะปุตรังจิต^{๔๘} และเป็นบ่วงแห่งมาร^{๔๙} เป็นเครื่องข้องเครื่องผูก^{๕๐} ของ ชาติ ชรามรณ โสภ ปรีเทว^{๕๑} มี ๔ ประเภท ในพระบาลีท่านกล่าวว่า โอฆมตริ นี้คือ

^{๔๓} ขุ.จุ.พ. (ไทย) ๓๐/๑๒๑/๓๙๗.

^{๔๔} ขุ.จุ.พ. (ไทย) ๓๐/๒๘/๑๔๗.

^{๔๕} ขุ.จุ.พ. (ไทย) ๓๐/๘๘/๑๙.

^{๔๖} ส.ส.อ. (ไทย) ๑/๑/๑๖.

^{๔๗} ที.ปา.อ. (ไทย) ๓/๑๔/๑๔.

^{๔๘} ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๖๘๐/๔๕๖.

^{๔๙} ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๑๐/๕๕๔.

^{๕๐} ขุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๑๐๕๙/๗๕๒.

^{๕๑} ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๑๐๕๙/๗๕๒.

๑. กาโมฆะ ๒. ภโวฆะ ๓. ทิฏฐโฆฆะ และ ๔. อวิชโชฆะ^{๕๒}

ท่านกล่าวว่า ความยินดีพอใจในกามคุณ ๕ ชื่อว่ากาโมฆะ^{๕๓} หมายถึง ความมัวเมา ความลุ่มหลง^{๕๔}

เมื่อตาเห็นรูป เกิดความที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนด^{๕๕}

เสียงที่ได้ยินทางหู เกิดความที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนด^{๕๖}

กลิ่นที่รู้ได้ทางจมูก เกิดความที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พอใจให้กำหนด^{๕๗}

รสที่รู้ได้ทางลิ้น เกิดความที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนด^{๕๘}

โผฏฐัพพะที่รู้ได้ทางกาย ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนด^{๕๙} ที่กล่าวมานี้ชื่อว่า กาโมฆะ

ภโวฆะ ท่านหมายถึง ความยินดีพอใจในรูปารูปภพและความใคร่ในฌาน^{๖๐} หรือ ภพภูมิ ทั้ง ๓๑ ภพภูมิ คือ อายตน์ ๔ ชั้น มนุษยภูมิ ๑ ชั้น เทวภูมิ ๖ ชั้น รูปภูมิ ๑๖ ชั้น อรูปภูมิ ๔ ชั้น

ทิฏฐโฆฆะ ท่านกล่าวว่าคือ ทิฐิ ๖๒^{๖๑}

ทิฐิ หมายถึง ความลุ่มหลงด้วยความถือผิด หรือ ความมกมายด้วยการยึดถือผิดใน รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ว่าเป็นของเรา เป็นตัวตนของเรา ความยึดมั่นถือมั่นในทิฐิมีประมาณ ๓๐๐ ประการ^{๖๒} เครื่องถอนฐานแห่งทิฐิคือ โสตาปัตติมรรค^{๖๓}

^{๕๒} ส.ส.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๓.

^{๕๓} ส.ส.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๓.

^{๕๔} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๗/๓๑.

^{๕๕} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๗/๓๑.

^{๕๖} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๗/๓๑.

^{๕๗} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๗/๓๑.

^{๕๘} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๗/๓๑.

^{๕๙} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๗/๓๑.

^{๖๐} ส.ส.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๓.

^{๖๑} ส.ส.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๓.

^{๖๒} ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๒๒/๑๘๘.

^{๖๓} ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๒๒/๑๘๘.

อวิชฺโชหะ ทานหมายถึง ความไม่รู้ในสัจจะ^{๖๔} หรือ ความไม่รู้ในทุกข์ ความไม่รู้ในทุกขสมุทัย ความไม่รู้ในทุกขนิโรธ ความไม่รู้ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ความไม่รู้ในส่วนอดีต ความไม่รู้ ในส่วนอนาคต ความไม่รู้ในส่วนอดีตและอนาคต ความไม่รู้ใน ปฏิจจสมุปบาท^{๖๕} ว่า เพราะธรรมนี้เป็นปัจจัย ธรรมนี้จึงมี ความไม่รู้ ความไม่เห็น ความไม่ตรัสรู้ ความไม่รู้โดยสมควร ความไม่รู้ตามเป็นจริง ความไม่แทงตลอด^{๖๖}

ในบรรดาโอหะ ๔ เหล่านั้น กาโมหะ ย่อมเกิดขึ้นในจิตตูปบาทอันสหระคตด้วย โลภะ ๘ ดวง ภโวหะ ย่อมเกิดขึ้นใน จิตตูปบาทอันสหระคตด้วย โลกทักขณจิตตวิปปยุต ๔ ดวง ทิฏฐิโหหะ ย่อมเกิดขึ้นใน จิตตูปบาทอันสัมปยุตด้วยทักขณจิตตะ ๔ ดวง. อวิชฺโชหะ. ย่อมเกิดขึ้นในอกุศลทั้งปวง.ก็ ธรรมทั้งหมดนี้ชื่อว่าโอหะ^{๖๗}

๒.๓.๒ โอหะ ๕ และ โอหะ ๖

โอหะ ๕ และโอหะ ๖ นั้นท่านกล่าวไว้ใน มารธัตถุสูตรว่า ภิกษุในศาสนานี้มากไปด้วย วิหารธรรมอย่างไหน จึงข้ามโอหะทั้ง ๕ ได้ บัดนี้ ท่านข้ามโอหะที่ ๖ ได้แล้วหรือ บุคคลเพ่งฌาน อย่างไหนมาก กามสัญญาทั้งหลายจับยึดเขาไม่ได้ จึงห่างเหินไป^{๖๘} โอหะทั้ง ๕ ในที่นี้หมายถึง โอหะคือกิเลสที่เกิดขึ้น กิเลสอันเป็นไปทางทวารทั้ง ๕ คือ ตา หู จมูก ลิ้น และกาย^{๖๙} โอหะที่ ๖ หมายถึงโอหะคือกิเลสอันเป็นไปทางมโนทวาร ได้แก่ กิเลสที่เกิดขึ้นภายในใจ^{๗๐} ถ้าโดย ความหมายแล้ว โอหะ ๕ และโอหะ๖ ก็จัดเข้าอยู่ในประเภทของโอหะ ๔ นั้นเองคือจัดอยู่ใน กาโมหะ โอหะคือกาม คือกิเลสที่เกิดขึ้นทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย^{๗๑}

^{๖๔} ส.ส.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๓.

^{๖๕} ขุ.จ. (ไทย) ๓๐/๒/๔๕.

^{๖๖} ขุ.จ. (ไทย) ๓๐/๒/๔๕.

^{๖๗} ส.ส.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๓.

^{๖๘} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๖๑/๒๑๔.

^{๖๙} ส.ส.อ. (ไทย) ๑/๑๖๑/๑๗๙.

^{๗๐} ส.ส.อ. (ไทย) ๑/๑๖๑/๑๗๙.

^{๗๑} ส.ส.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๓.

๒.๔ ตารางเปรียบเทียบหลักธรรมที่ใช้เป็นเครื่องข้ามโอฆะ

โอฆะที่อยู่ใน	ประเภทของโอฆะ	ธรรมะที่ใช้เป็นเครื่องข้ามโอฆะ
สังยุตตนิกาย สคาถวรรค		
อาพวกสูตร	โอฆะ ๔ ^{๗๒}	ศรัทธา ^{๗๓}
มารชิสูตร	โอฆะ ๕ และ โอฆะ ๖ ^{๗๔}	เป็นผู้ไม่มีอะไรเป็นเครื่องปรุงแต่ง มีสติ ไม่มีอาลัย รู้ทั่วธรรม มีปกติเพ่งพินิจอยู่ด้วยฌาณ ๔ ^{๗๕}
จันทนสูตร	โอฆะ ๔ ^{๗๖}	สมบูรณ์ด้วยศีล มีปัญญา มีจิตตั้งมั่นดี บรรเทาความเพียร อุทิศกายและใจตลอดกาลทุกเมื่อ ^{๗๗}
กตจินนสูตร	โอฆะ ๔ ^{๗๘}	ตัดธรรม ๕ ประการ ควรละธรรม ๕ ประการ ควรเจริญธรรม ๕ ประการ ให้ยิ่งขึ้นไป ก้าวล่วงธรรมเป็นเครื่องข้าม

^{๗๒} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๓๔/๓๔๒.

^{๗๓} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๓.

^{๗๔} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๖๑/๒๑๔.

^{๗๕} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๖๑/๒๑๔.

^{๗๖} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๓๔/๓๔๒.

^{๗๗} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๙๖/๑๐๒-๑๐๓.

^{๗๘} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๓๔/๓๔๒.

		๕ ประการ ^{๗๙}
โอฆตรณสูตร	โอฆะ ๔ ^{๘๐}	ไม่พัก ไม่เพียร ^{๘๑}
สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค		
คฤหัสถ์กสุตตนิทเทศ	โอฆะ ๔ ^{๘๒}	มุนีกำหนดรู้สัญญาแล้ว ไม่เข้าไปติดในความยึดถือทั้งหลาย พึงข้ามโอฆะได้ ^{๘๓}
พรหมสูตร	โอฆะ ๔ ^{๘๔}	เพื่อความหมดจดแห่งสัตว์ทั้งหลาย เพื่อก้าวล่วงโสกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุอายุธรรมเพื่อทำนิพพานให้แจ้ง คือ สติปัฏฐาน ๔ ประการ ^{๘๕}
โอฆสูตร	โอฆะ ๔ ^{๘๖}	ภิกษุพึงเจริญอุรียมรรคมีองค์ ๘ เพื่อรู้อย่างเพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละโอฆะทั้ง ๔ ประการ ^{๘๗}

^{๗๙} สั.ส. (ไทย) ๑๕/๕/๑๖.

^{๘๐} สั.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๓๔/๓๔๒.

^{๘๑} สั.ส. (ไทย) ๑๕/๑/๑-๒.

^{๘๒} สั.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๓๔/๓๔๒.

^{๘๓} ข.ม. (ไทย) ๒๙/๑๔/๗๓.

^{๘๔} สั.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๓๔/๓๔๒.

^{๘๕} สั.ม. (ไทย) ๑๙/๓๔๔/๒๔๑.

^{๘๖} สั.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๓๔/๓๔๒.

^{๘๗} สั.ม. (ไทย) ๑๙/๑๗๒/๑๐๑.

สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค		
โอมปัญาสสูตร	โอมะ ๔ ^{๘๘}	ผู้มีอายุ คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ นี้แล เพื่อละโอมะ ^{๘๙}
ขุททกนิกาย สุตตนิบาต		
คຸหັฐจຸສຸຕຣ	โอมะ ๔ ^{๙๐}	สัตว์เกิดพึงมีสติทุกเมื่อ ละ กามทั้งหลายได้ ครั้นละกาม เหล่านั้นได้แล้ว พึงข้ามโอมะ ได้ ^{๙๑}
ทຸງຸຈັຸຈຸສຸຕຣ	โอมะ ๔ ^{๙๒}	มุนีกำหนดรู้สัญญาแล้ว ไม่ เข้าไปติดในความยึดถือ ทั้งหลาย พึงข้ามโอมะได้ ^{๙๓}
โรตถกสูตร	โอมะ ๔ ^{๙๔}	เราไม่สามารถปลดปล่อย ใครๆ ผู้มีความสงสัยในโลก ได้ แต่เธอเมื่อรู้แจ้งธรรมอัน ประเสริฐ ก็ข้ามโอมะนี้ได้ เอง ^{๙๕}
		มุนีกำหนดรู้สัญญาแล้ว ไม่

^{๘๘} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๓๔/๓๔๒.

^{๘๙} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๓๔/๓๔๒-๓๔๓.

^{๙๐} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๓๔/๓๔๒.

^{๙๑} ข.สุ. (ไทย) ๒๕/๗๗๖/๖๘๘.

^{๙๒} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๓๔/๓๔๒.

^{๙๓} ข.สุ. (ไทย) ๒๕/๗๗๖/๖๙๐.

^{๙๔} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๓๔/๓๔๒.

^{๙๕} ข.สุ. (ไทย) ๒๕/๑๐๗๑/๗๕๕.

คุทัฏฐกสูตร	โอฆะ ๔ ^{๙๖}	เข้าไปติดในความยึดถือทั้งหลาย พึงข้ามโอฆะได้ ^{๙๙๗}
กามสูตร	โอฆะ ๔ ^{๙๘}	สัตว์เกิด พึงมีสติทุกเมื่อ ละกามทั้งหลายได้ ครั้นละกามเหล่านั้นได้แล้ว พึงข้ามโอฆะได้ ^{๙๙๘}
สภยสูตร	โอฆะ ๔ ^{๑๐๐}	บุคคลผู้วางเฉยในอารมณ์ทั้งปวง มีสติ ไม่เบียดเบียนสัตว์ไร ๆ ในโลกทั้งหมดเป็นผู้ข้ามโอฆะได้ ^{๑๐๑}
มาฆสูตร	โอฆะ ๔ ^{๑๐๒}	พราหมณ์ผู้มุ่งบุญ ควรบูชาจัดถวายเครื่องไทยธรรมให้เหมาะแก่กาลแก่เหล่าชนผู้มีจิตไม่น้อมไปในตัณหาทั้งหลายข้ามโอฆะได้ ไม่ยึดถือว่าเป็นของเรา เทียวไป ^{๑๐๓}
		สัตว์เหล่าใดบรรเทาหมู่มกิเลส

^{๙๖} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๓๔/๓๔๒.

^{๙๗} ข.สุ. (ไทย) ๒๕/๗๘๖/๖๙๐.

^{๙๘} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๓๔/๓๔๒.

^{๙๙} ข.สุ. (ไทย) ๒๕/๗๘๘/๖๘๘.

^{๑๐๐} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๓๔/๓๔๒.

^{๑๐๑} ข.สุ. (ไทย) ๒๕/๕๒๑/๖๒๑.

^{๑๐๒} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๓๔/๓๔๒.

^{๑๐๓} ข.สุ. (ไทย) ๒๕/๕๐๑/๖๑๔.

สุจิโถมสูตร	โอชะ ๔ ^{๑๐๔}	ได้ สัตว์เหล่านั้นยอมข้ามพ้น โอชะที่ข้ามได้ยาก ^{๑๐๕}
มุณีสูตร	โอชะ ๔ ^{๑๐๖}	ผู้รู้แจ้งโลก เห็นปรมาัตถธรรม ข้ามโอชะ และสมุทราได้เป็นผู้ คงที่ ตัดกิเลสเครื่องร้อยรัดได้ เด็ดขาด ^{๑๐๗}
ขุททกนิกาย ธัมมบท		
ธัมมจริยสูตร	โอชะ ๔ ^{๑๐๘}	สัตว์เหล่าใดบรรเทาหมู่มกิเลส ได้ สัตว์เหล่านั้นยอมข้ามพ้น โอชะที่ข้ามได้ยาก ^{๑๐๙}
เหมวตสูตร	โอชะ ๔ ^{๑๑๐}	ผู้สมบูรณ์ด้วยศีล มีปัญญา มี จิตตั้งมั่นดีแล้ว เฟื่องพินิจธรรม ภายใน มีสติทุกเมื่อ ย่อมข้าม พ้นโอชะที่ข้ามได้ยาก ^{๑๑๑}
อาพวกสูตร	โอชะ ๔ ^{๑๑๒}	คนจะข้ามโอชะได้ด้วยศรัทธา จะข้ามห้วงมหรณพได้ด้วย ความไม่ประมาท จะล่วงพ้น ทุกข์ได้ด้วยความเพียร และ จะบริสุทธิ์ได้ด้วยปัญญา ^{๑๑๓}

^{๑๐๔} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๓๔/๓๔๒.

^{๑๐๕} ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๒๓๖/๕๖๕.

^{๑๐๖} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๓๔/๓๔๒.

^{๑๐๗} ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๒๓๖/๕๖๕.

^{๑๐๘} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๓๔/๓๔๒.

^{๑๐๙} ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๒๓๖/๕๖๕.

^{๑๑๐} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๓๔/๓๔๒.

^{๑๑๑} ขุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๑๗๕/๕๕๐.

^{๑๑๒} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๓๔/๓๔๒.

^{๑๑๓} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๓.

พุทธอุทยาน	โอชะ ๔ ^{๑๑๔}	บุคคลหลุดพ้นแล้วในธรรมทั้งปวงทั้งชั้นสูงและชั้นต่ำ ไม่หลงเข้าใจว่า นี่เป็นของเรา นี่เป็นตัวเรา มีจิตหลุดพ้นได้ เต็มขาดอย่างนี้ ชื่อว่าข้ามพ้นโอชะ ที่ตนยังไม่เคยข้ามได้ ^{๑๑๕}
สัมพหุภิกขุวัตถุ	โอชะ ๔ ^{๑๑๖}	ภิกษุพึงตัดสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ พึงละสังโยชน์เบื้องสูง ๕ และพึงเจริญอินทรีย์ ๕ ให้ยิ่งขึ้นไป ภิกษุผู้ก้าวล่วงกิเลสเครื่องข้อง ๕ ได้แล้ว เราเรียกว่า ผู้ข้ามโอชะได้ ^{๑๑๗}
ขุททกนิกาย เถรคาถา		
เถรคาถา	โอชะ ๔ ^{๑๑๘}	อนรุทระนี้แหละ ล่วงกามคุณ ๕ นี้ได้แล้ว ยินดีในคำสอนของพระพุทธเจ้า ล่วงโอชะทั้งปวงได้แล้ว เข้าฌานอยู่ ^{๑๑๙}
อัญญาสิโกณฑัญญเถรคาถา	โอชะ ๔ ^{๑๒๐}	มีความบากบั่นอย่างแรงกล้า ละความเกิดและความตายได้ บำเพ็ญมัคคพรหมจรรย์อย่างบริบูรณ์สิ้นเชิง ตัดบ่วงคือโอชะ ตะปุตจริงใจ อย่างมั่นคง

^{๑๑๔} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๓๔/๓๔๒.

^{๑๑๕} ขุ.อ. (ไทย) ๒๕/๖๑/๓๑๐.

^{๑๑๖} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๓๔/๓๔๒.

^{๑๑๗} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๗/๐/๑๔๙.

^{๑๑๘} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๓๔/๓๔๒.

^{๑๑๙} ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๘๙๔/๔๘๗.

^{๑๒๐} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๓๔/๓๔๒.

		และทำลายภูเขาที่ทำลายได้ ยากแล้ว ข้ามไปถึงฝั่งคือ นิพพาน ^{๑๒๑}
(ปฐม)เทวสมเถรคาถา	โอชะ ๔ ^{๑๒๒}	เราข้ามพ้นกามราคะดุจเบือก ต้ม และฉันทราคะดุจหล่มมา ได้แล้ว เราละทิฏฐิเสมือน บาดาลได้ขาดแล้ว เราพ้นจาก โอชะและกิเลสเครื่องร้อยรัด ทั้งหลายได้แล้ว ^{๑๒๓}
ขุททกนิกาย อปทาน		
เขมาเถรียาปนทาน	โอชะ ๔ ^{๑๒๔}	เห็นพระที่ปสงวาชั้นและดับไป จึงมีใจมีความเบื่อหน่ายใน สังขารทั้งปวง จลادتในปัจจุบัน การ ข้ามพ้นโอชะ แล้วก็ได้ บรรลุอรหัตตผล ^{๑๒๕}
ขุททกนิกาย จูฬนันทเทส		
ขัควิสถาณสูตรตณิเทศ	โอชะ ๔ ^{๑๒๖}	ผู้เห็นธรรมอันเป็นส่วนที่สุด สิ้นแห่งชาติอนุเคราะห์ด้วย ความเกื้อกูล รู้จักมรรคอัน เป็นทางสายเอก ซึ่งเหล่า บัณฑิตได้ข้ามมาก่อนแล้ว จัก ข้าม และกำลังข้ามโอชะได้ ด้วยมรรคนี้ ^{๑๒๗}

^{๑๒๑} ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖๑/๖๘๐/๔๕๖.

^{๑๒๒} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๓๔/๓๔๒.

^{๑๒๓} ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๘๙/๓๓๕.

^{๑๒๔} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๓๔/๓๔๒.

^{๑๒๕} ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๓๗๒-๓๗/๓/๔๓๗.

^{๑๒๖} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๓๔/๓๔๒.

^{๑๒๗} ขุ.จุพ. (ไทย) ๓๐/๑๒๑/๓๙๗.

ผลการศึกษาพบว่า

คำว่า โอะมะ นี้ใช้เรียกแทนชื่อของกิเลส ซึ่งเปรียบเทียบ ที่มีด ตะปูตรึงจิต เปรียบเหมือน กระแสน้ำท่วมพาผู้ตกไปให้พินาศ ห้วงน้ำคือสงสาร และห้วงน้ำคือการเวียนว่ายตายเกิด เป็นเครื่องข้องเครื่องผูกของชาติ ชรา มรณ โสก ปริเทว ทุกข์ ผู้ที่ตกอยู่ในห้วงของโอะมะก็คือผู้ที่ตกอยู่ใน กระแสของการเวียนว่ายตายเกิด อยู่ตลอดเวลา แต่ในบางที่บางแห่งท่านใช้คำว่า โยคะ แทนคำว่า โอะมะ ซึ่งมีความหมายเหมือนกัน

ประเภทของโอะมะ โอะมะที่ปรากฏในพระสูตรตันตปิฎกนั้นมี โอะมะ ๔ โอะมะ ๕ และ ๖ ซึ่งถ้าวิเคราะห์ตามเนื้อหาแล้ว โอะมะ ๕ และ ๖ ก็จัดอยู่ใน โอะมะ ๔ คือกาโมมะ โอะมะคือกามคุณ ๕ และธรรมารมณ์ เป็นโอะมะที่ ๑ ของโอะมะ ๔ นั้นเอง

หลักธรรมที่ใช้ข้ามโอะมะมี อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ การเจริญสติปัฏฐาน ๔ การละสังโยชน์ ๑๐ การเจริญปกิจจสมุปบาท การไม่ยึดมั่นถือมั่นในสัญญาทั้งหลาย การไม่ยึดติดในกามทั้งหลาย การมีศรัทธา มีความเพียร และไม่ประมาทในการใช้ชีวิต